

Олена Кузнецова
д-р філол. наук, проф.,
зав. кафедри ЖЗМК,
Національний університет
“Львівська політехніка”,
o.d.kuznetsova@gmail.com

БАГАТОТЕМНИЙ ВЕКТОР ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОФЕСОРА ОЛЕКСАНДРИ СЕРБЕНСЬКОЇ

© Кузнецова Олена, 2019

Викладено результати дослідження тематики україномовних термінів, зафіксовані у численних статтях, книгах, доповідях на науково-практичних конференціях з 1958 р. до 2018 р. відомого представника української школи термінознавства, дійсного члена Наукового товариства імені Тараса Шевченка, професора Львівського національного університету імені Івана Франка, Заслуженого професора Львівського національного університету імені Івана Франка, академіка Академії наук вищої освіти України Олександри Антонівни Сербенської.

Виявлено, що до термінологічного поля досліджень відомого не тільки в Україні українського лінгвіста О. Сербенської належать теми з: історичного, загального, функціонального термінознавства, української термінографії, розділи теоретичної, практичної термінології української мови, порівняльне термінознавство, галузеві сфери термінознавства: термінологія юриспруденції, комунікативістики, пресознавства, мас-медій, політології, франкознавства, творів Івана Франка.

Проаналізовано тематику відібраних публікацій термінологічного спрямування за розділами термінознавства у статтях О. Сербенської. Виокремлено найбільш представлені тематичні групи досліджень у теоретичному й практичному термінознавстві, простежено поповнення їх новими сучасними галузями термінознавства. Проаналізовано наукові статті, опубліковані доповіді на конференціях із суспільних сфер: правничої, науково-технічної, мовознавчої, перекладацької, мас-медійної, комунікативної, комп'ютерно-інформаційної та інших.

Доведено, що професор О. Сербенська є не лише дослідником юридичних термінів, тематика її термінознавчих досліджень сфокусована на прикладному термінознавстві за науковими, технічними й суспільними сферами.

Виявлено, що термінологічні дослідження професора О. Сербенської можна поділити за тематикою на кілька груп, у яких розглянуто україномовні терміни: 1) однієї терміносистеми; 2) у зіставному аспекті слов'янських мов; 3) у працях Івана Франка; 4) в окремих розділах термінознавства; 5) у співвідношеннях національного й інтернаціонального.

Ключові слова: термінознавство, термінологічна тематика, юридичні, науково-технічні, мовознавчі, мас-медійні, комунікативні, комп'ютерно-інформаційні терміни.

Olena Kuznetsova

POLYTHEME VECTOR OF TERMINOLOGICAL RESEARCHES BY PROFESSOR OLEXANDRA SERBENSKA

The article presents results of the research of themes of Ukrainian-language terms fixed in numerous articles, books and reports during scientific conferences since 1958 till 2018 by

Olexandra Serbenska, the famous representative of Ukrainian school of terminology, valid member of Taras Shevchenko Scientific Society, professor of Lviv Ivan Franko national university, distinguished professor of Lviv Ivan Franko National University, academician of Ukrainian academy of higher education.

The article educates that the terminology field of research of Olexandra Serbenska who is well-known linguist not only in Ukraine consists of themes from: historical, general and functional science of terminology, Ukrainian terminography, chapters of theoretical and practical terminology of Ukrainian language, comparative science of terminology, and such branches of the science of terminology like terminology of law, communications, science of press, media, politology, Franko science and works of Ivan Franko.

The article conducts the analysis of subjects of the selected publications of terminological aspiration according to divisions of science of terminology in articles by Olexandra Serbenska. The article selects the most represented thematical groups of researches in theoretical and practical science of terminology and tracks replenishing it by new modern branches of the science of terminology. Scientific articles and published reports were analyzed according to the following community branches: law, scientific and technical, science of language, translation, media, communicative, computer information and others.

It is proved that professor Olexandra Serbenska is not only a researcher of the law terms – her research in the science of terminology is focused on applied science of terminology according to scientific, technical and community spheres.

It is educed that terminological researches by professor Olexandra Serbenska can be divided into few groups according to theme range where the following terms were examined: 1) one terminology system; 2) terms in comparative aspect of Slavic languages; 3) terms in works by Ivan Franko; 4) separate chapters of science of terminology; 5) the ratio of national and international in Ukrainian language terms.

Key words: science of terminology, terminological subjects, legal, scientific and technical, linguistic, mass-media, communicative, computer-informative terms.

Постановка проблеми. В наш час стрімкого розвитку науки, техніки, технологій, посиленого термінотворення є загальноновизнаною важливістю досліджень української термінології, що зумовлює актуальність вивчення тематичного багатоманіття термінологічних досліджень берегині українського мовного довкілля, відомого представника української школи термінознавства – професора О. Сербенської, перу якої належить понад 40 праць із термінознавства.

Показати багатотемність термінознавчих досліджень професора О. Сербенської, її реальне місце в українській термінознавчій науці варто, зважаючи на етичні принципи об'єктивності, чесності українських наукових досліджень, науково-педагогічну доброчесність самої Олександри Антонівни.

Аналіз останніх досліджень. Спонукали до цієї статті наукові праці, в яких першим серед термінознавців названо прізвище О. Сербенської, але лише щодо юридичної термінології. Зокрема, це стаття Т. В. Проценко “Історія виникнення науки про терміни, сучасний стан та перспективи розвитку в Україні”; стаття Н. В. Артикуци “Методичний інструментарій юридичного термінознавства”; практикум з української мови Н. А. Ковальської “Становлення і розвиток української економічної термінології”; “Навчальна програма дисципліни “Основи термінознавства” для бакалаврів Т. В. Полковенко.

Ненауковим “відкриттям” є фраза зі статті О. Я. Чепіль “Лексико-семантичні особливості термінолексики зовнішньоторговельних контактів”: “Вивченням юридичної й економічної лексики сучасної англійської мови займалися Р. Махмутіна, О. Сербенська...”. І. М. Гумовська в авторефераті кандидатської дисертації “Англійська економічна термінологія в економічних текстах: генезис, дериваційні та семантико-функціональні аспекти” (Львів, 2000) пише: “Юридичну та

економічну лексику, підмову сучасної англійської мови вивчали дослідники Р. Махмутіна, О. Сербенська...". Професор О. Сербенська не досліджувала англословних термінів.

За цілісного розгляду тематики термінознавчих досліджень О. Сербенської не можна залишити осторонь її досягнень в інших розділах термінознавства, суспільних сферах.

Дотепер ніхто окремо не вивчав тематику термінологічних досліджень професора О. Сербенської. Отже, предмет та об'єкт нашого дослідження є новими.

Мета дослідження: вивчити багату тематику термінологічних досліджень професора О. Сербенської. Прагнемо довести: професор Олександра Сербенська – не тільки відомий в Україні еколог української мови, лінгвофранкознавець, а й універсальний український термінознавець, яка своїми працями із сучасних розділів термінознавства, різних сфер соціуму сприяє професійно-термінологічним компетентностям з науково-технічної, правничої, мас-медійної, комунікативної та інших галузей.

Об'єкт дослідження – опубліковані термінологічні статті, доповіді на конференціях професора О. Сербенської 1958–2018 рр.

Предмет дослідження – багатоманітність термінологічної тематики досліджень професора Олександри Сербенської, що відображена у її опублікованих наукових працях.

Завдання дослідження: 1) здійснити тематичну диференціацію, типологію за темами праць з українського термінознавства професора Львівського національного університету імені Івана Франка О. Сербенської, що сприяли розвитку української наукової мови, української термінології; 2) показати тематичну розмаїтість досліджень українського термінолога за типами, видами розділів термінознавства; 3) встановити її науковий внесок у розбудову галузевих термінологій; 4) показати реальне заслужене місце професора О. Сербенської серед українських термінознавців.

Для дослідження використано **методи дослідження:** аналіз опублікованих праць професора О. Сербенської щодо тематики термінологічних досліджень, системно-структурний підхід до вивчення української термінології, компонентний аналіз, метод ідентифікації для диференціації термінологічних досліджень за типами, видами розділів термінознавства.

Професор О. Сербенська плідно працювала над проблемами українського термінознавства з 50-х років ХХ ст., дослідивши у кандидатській дисертації розвиток української юридичної термінології в час поступового поновлення досліджень українських термінознавців.

Загалом її перу належить понад 40 наукових праць з термінознавства, більшість з них стосується не **теоретичного, а прикладного термінознавства.**

На засадах практичного термінознавства професор О. Сербенська дбає про розвиток окремих терміносистем різних галузей. Наукові дослідження професора О. Сербенської сприяють стандартизації, уніфікації української термінології, з урахуванням традицій українського терміновживання; активізації власне українських термінів.

В її доробку чимало наукових статей, доповідей стосовно науково-технічних терміносистем, галузевих термінологій, тобто сукупності термінів конкретних галузей, або, іншими словами, термінологічних систем. До прикладу, доповідь "Проблеми культури української науково-технічної мови" (1994 р.) належить до прикладного науково-технічного термінознавства.

Як прикладний термінознавець професор О. Сербенська дбає про втілення своїх наукових надбань у практику. Це підтверджують її численні праці, словники, посібники, практикуми, методичні рекомендації, що розкривають теми українського термінознавства: "Словник паронімів української мови" (1986, 2008 р.), "Словник труднощів української мови" (1989 р.), "Словник-довідник з культури української мови" (1996, 2004, 2006 р.), "Практичний словничок нормативних висловів" (2002, 2015 р.), "Екологія українського слова. Практичний словничок-довідник" (2005 р.), "Практичний словничок складних випадків слововживання" (2007 р.), "Практикум з курсу "Українська мова в засобах масової інформації" (1998 р.), "Культура усного мовлення. Практикум" (2003, 2004 рр.), "Терміни і вирази з інформатики: Методичні рекомендації для самостійної роботи студентів факультету прикладної математики" (1990 р.).

Професор О. Сербенська розкриває особливості **українського порівняльного термінознавства**, виявляє спільні й відмінні ознаки термінів в українській і російській, українській і польській мовах,

українській та інших слов'янських мовах, що підтверджують статті “Основні тенденції розвитку східнослов'янської юридичної термінології” (1974 р.); “Мовні взаємини у процесі розвитку юридичної термінології російської та української мов” (1979 р.); “Взаємини української та польської мов у процесі формування адміністративно-юридичної лексики другої половини ХІХ ст.” (1982 р.), “Співвідношення інтернаціонального й національного в суспільно-політичній термінології східнослов'янських мов” (1984 р.).

Як еколога української мови професора О. Сербенську особливо хвилюють проблеми засмічення української мови надмірним використанням кальок, запозичень термінів з російської мови, що спричиняє помилки у практичній діяльності. Про це йдеться у загальновідомій книзі “Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити” (вже є три видання 1994, 2011, 2017 рр., О. Сербенська – співавтор, їй належить і загальна редакція).

Крім франкознавчих термінологічних статей є ще в доробку О. Сербенської праці, що належать до **історичного термінознавства**, зокрема: “З історії вивчення української юридичної термінології” (1963 р.), “Вклад Івана Франка в розвиток української термінології” (1966 р.), “З історії формування термінології трудового права” (1966 р.), “Термінологічна лексика в епістолярній спадщині І. Франка” (1971 р.).

В О. Сербенської є праці з **функціонального термінознавства**, в яких вона вивчає функції термінів у різних терміносистемах. До прикладу, статті: “Функції терміна у газетному тексті” (1976 р.), “Комунікативна функція терміна: теоретичні засади і практика Івана Франка” (2007 р.).

Наукові праці О. Сербенської сприяють розвитку сучасної **української термінографії**, що підтверджує стаття “Сучасна українська термінографія і проблеми екології мови” (2002 р.).

В О. Сербенської небагато праць із **загального термінознавства**, зокрема, створення української термінологічної лексики з наукознавства: доповідь “Формування і розвиток української наукової термінології” (1992 р.); науково-технічної термінології – стаття “Науково-технічний термін у мові сучасної публіцистики” (1976 р.); “Проблеми культури української науково-технічної мови” (1994 р.), “Дієслівні конструкції в українському науково-технічному мовленні” (1996 р.).

Увага дослідниці зосереджена насамперед на галузевих сферах термінознавства: **юриспруденції**: доповіді “З історії українських юридичних термінів” (1961 р.); “Юридична термінологія в мові творів Івана Франка” (1962 р.), “Про українські юридичні терміни “свідок”, “сторона”, “справа” (1963 р.), “Вклад Івана Франка в розвиток української термінології” (1966 р.), “З історії формування української термінології трудового права” (1966 р.), “Питання трудового права у спадщині Івана Франка” (1966 р.), “Українські юридичні терміни для означення судових присудів” (1966 р.); “Дбаймо про юридичну лексику” (1967 р.); “Українські терміни, зв'язані з веденням слідства” (1969 р.); “Термінологічна лексика в епістолярній спадщині Івана Франка” (1971 р.), “Взаємодія української літературної мови і діалектів у галузі юридичної лексики” (1972 р.), “Мова проекту Кримінального кодексу України” (1994 р.), **комунікативістики**: “Комунікативна функція терміна: теоретичні засади і практика Івана Франка” (2007 р.); **пресознавства**: “Функції терміна у газетному тексті” (1976 р.); **мас-медійної термінології**: “Термін “медійний” та споріднені з ним” (2014 р.), “Адаптація терміна: трансформації та інтерпретації media в українській мові” (2015 р.), “Засади лексикографічного опрацювання медійної термінології в довіднику Słownik terminologii medialnej” (2006 р.); “Кафедра нових медіа” чи “кафедра нових медій” (2014 р.); **політикознавства**: “Політичний термін у публіцистичних творах Івана Франка” (2007 р.); **інформатики** “Терміни і вирази з інформатики” (1990 р.).

Досліджуючи терміносистеми й окремі терміни, професор О. Сербенська осмислює науково-термінологічний дискурс досліджуваних галузей, дбає про відповідність нормам мови, дериваційну здатність, механізми творення термінів.

Водночас О. Сербенська простежує історію становлення, розвитку термінів кількох галузей, зловживання запозиченими з російської та польської мов термінами в українській мові.

Як український мовознавець О. Сербенська вводить в обіг українські терміни, щоб замінити некоректні запозичення з російської, польської мов або ж кальки. Очищенню української мови від неточних термінів на практиці великою мірою сприяє її відома в усій Україні книга “Антисуржик”.

Як франкознавця професора О. Сербенську хвилює проблема впливу І. Франка на формування українських термінів, що підтверджують праці “Комунікативна функція терміна: теоретичні засади і практика Івана Франка” (2007 р.); “Політичний термін в публіцистичних творах Івана Франка” (2007 р.) та інші праці, згадувані вище.

Аналізуючи й осмислюючи терміни різних суспільних сфер, професор О. Сербенська визначає їх структурні, семантичні й словотвірні особливості.

Висновки. Проведений аналіз дав змогу виявити різноаспектність, різноманітність наукових праць професора О. Сербенської із термінологічного унормування, багатотемний національно-культурний вектор: зорієнтованість на осмислене грамотне використання термінів в українській мові. Професор О. Сербенська бореться з росіянізмами та англіцизмами, які проникли і проникають в українську термінологію, що має, безумовно, теоретичне, прикладне значення, допомагає систематизувати, унормувати українську термінологію.

Нерозв’язаними є питання: виявлення ресурсів розвитку українського термінознавства в інших наукових працях дослідниці; зокрема, словниках, адже “будь-яка терміносистема – це частина словникового складу літературної форми мови” [1, с. 13]. Тому є підстави досліджувати термінополе словників професора О. Сербенської та укласти персональну біобібліографію її праць із термінознавства.

1. “Список публікацій Олександри Сербенської” в книзі “Олександра Сербенська” (упоряд. В. Лизанчук, Львів, 2014). (Серія “Заслужені професори Львівського національного університету імені Івана Франка”). – С. 199–220.

REFERENCES

1. “List of publications by Aleksandra Serbenskaya” in the book “Oleksandr Serbenskaya” (Records, V. Lizanchuk, Lviv, 2014). (Series “Honored Professors of the Ivan Franko National University of Lviv”). – P. 199–220.